

**РОЗДІЛ 5.
ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

УДК 349.3

**СТРАХОВИЙ РИЗИК У СОЦІАЛЬНОМУ СТРАХУВАННІ
ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ ТА КАТЕГОРІЯ ПРАВА**

**INSURANCE RISK SOCIAL SECURITY
AS LEGAL CATEGORY CATEGORY AND LAW**

Кучма О.Л.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті аналізується визначення страхового ризику в соціальному страхуванні та цивільному законодавстві, досліджується співвідношення із правовою категорією «страховий ризик»; виокремлюються ключові ознаки ризику – випадковість і ймовірність та надається їхня характеристика. Критикується позиція законодавця визначити ризик через категорію «обставини» та пропонується зміни до чинного в законодавстві у частині визначення страхового ризику. Акцентовується увага на важливості законодавчого закріплення видів страхового ризику.

Ключові слова: соціальне страхування, страховий ризик, страховий випадок, ймовірність, випадковість, правова категорія, категорія права.

В статье анализируется определение страхового риска в социальном страховании и гражданском законодательстве, исследуется соотношение с правовой категорией «страховой риск»; выделяются ключевые признаки риска – случайность и возможность и представляется их характеристика. Критикуется позиция законодателя определять риск через категорию «обстоятельства» и предлагаются изменения к действующему законодательству в части определения страхового риска. Акцентируется внимание на важности законодательного закрепления видов страхового риска.

Ключевые слова: социальное страхование, страховой риск, страховой случай, возможность, случайность, правовая категория, категория права.

In the article the definition of insurance risk in social insurance and civil law, investigate the relationship of the legal category of «insurance risk»; distinguishes the key features of risk – the probability of an accident and provided their characteristics. Criticized the position of the legislator to determine the risk category because of «circumstances» and proposed changes to the current legislation as regards the definition of insurance risk. The attention is focused on the importance of legislative consolidation kinds of insurance risk.

Key words: social security, insurance risk, accident, chance coincidence legal category, category of rights.

Соціальне страхування передбачає страхування на випадок настання події, яка має ознаки ймовірності і випадковості настання. Для визначення сутності страхування необхідно дослідити його ключові категорії, які характеризують страхування як явище.

Питання соціального страхування досліджували відомі вчені: В.В. Андрійв, М.А. Вігдорчик, М.І. Іншин, О.В. Москаленко, С.О. Сільченко, О.В. Тищенко та інші відомі науковці. Розвиток соціального страхування вимагає поглибити дослідження понятійного апарату, зокрема таких ключових категорій, як ймовірність та випадковість, які є обов'язковими характеристиками події, на випадок настання якої і здійснюється страхування.

А.М. Васильєв розмежував правові категорії і категорії права, зазначаючи, що правові категорії – це наукові поняття, які виступають як інструмент наукового мислення і слугують для відтворення об'єктивної суті правових явищ, а категорії права – це компоненти правової нормативної структури, інструмент правового регулювання [1, с. 91].

Метою статті є приведення у відповідність в соціальному страхуванні правової категорії «страховий ризик» і категорії права «страховий ризик».

Чинним законодавством, яке регулює питання соціального страхування, використовується поняття «страховий ризик», визначення якому надається через категорію «обставини» – обставини, внаслідок яких особи можуть втратити роботу і потребують матеріальної підтримки та соціальних послуг [2], обставини, внаслідок яких може

статися нещасний випадок або професійне захворювання; обставина, внаслідок якої застрахована особа або члени її сім'ї можуть тимчасово втратити засоби існування та потребувати матеріального забезпечення або надання соціальних послуг [3], обставини, внаслідок яких громадяни та/або члени їх сімей можуть втратити тимчасово або назавжди засоби до існування і потребують матеріальної підтримки або соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням [4] тощо.

Дискусійно страховий ризик за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням визначати через обставини, адже за своєю суттю обставина не є тією категорією, що може характеризувати ризик.

Ризик – це 1. Усвідомлена можливість небезпеки. // Сміливий ініціативний вчинок, дія зі сподіванням щастя, успіху, позитивного результату; 2. Можливість збитків або неуспіху в якійсь справі [5, с. 1030].

Обставина – це 1. Явище, подія, факт і т. ін., що пов'язані з чим-небудь, супроводять або викликають щонебудь, впливають на щось. 2. тільки мн. Сукупність умов, у яких щонебудь відбувається. 3. рідко. Те саме, що обстановка 4. грам. Другорядний член речення, який вказує час, місце, причину, мету і спосіб дії або характеризує якість, міру чи спосіб вияву ознаки [6].

Як вбачається із визначень понять, обставини передбачають відсутність двозначного результату, натомість ризик передбачає можливість настання чи ненастання певних юридичних фактів у майбутньому. Таким чином, констатуємо певну невідповідність ризику як правової категорії

і категорії права у соціальному страхуванні, оскільки відповідно до законодавчого визначення поняття страхового ризику в наявності обставин уже немає сумніву, а передбачається можливість втрати доходів за наявних обставин. Це не відповідає суті ризику, адже ризик полягає у можливості наявності самих обставин.

Більш вдало категорія права «страховий ризик» визначена у цивільному законодавстві, відповідно до якого страховий ризик – це певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання [7]. У даному випадку категорія права за змістовим наповненням співпадає із правовою категорією страхового ризику.

Саме ознаки ймовірності і випадковості настання подій, обставин, юридичних фактів і є проявом ризику у всій його суті. Розглянемо детальніше вищезгадані ознаки страхового ризику.

М.А. Вігдорчик зазначав, що з теоретичної точки зору всі явища закономірні, всі виникають через визначені причини. Але на практиці ми маємо справу із багатьма явищами, причини яких дуже складні і внаслідок цього нам неясні. Такі явища ми називаємо «випадковостями». Випадковість тільки тоді може стати страховим ризиком, коли за допомогою статистики встановлена закономірність її появи [8, с. 15].

Оцінити рівень ризику без використання основ теорії ймовірності і математичної статистики не є можливим. Найважливішими поняттями теорії ймовірності є події, а також їхні ймовірності. За ознакою можливості здійснення всі події підрозділяються на:

- достовірні (обов'язково відбудуться);
- неможливі (у даних умовах принципово не можуть відбутися);
- випадкові (залежно від різноманітних чинників можуть або відбутися, або ні) [9].

Враховуючи те, що страхування відбувається на випадок настання подій, які реально можуть настати, але не обов'язково настануть достовірні і неможливі події не можуть бути страховими ризиками. До винятку можна віднести такий ризик, як смерть. Зрозуміло, що дана подія станеться з кожним, але ймовірність та випадковість даного страхового ризику полягає у тому, що невідомий час, коли настане дана подія і в якому статусі перебуватиме на той час застрахована особа (працівник, безробітний, пенсіонер) та чи буде застрахованою особою при настанні даної події.

Тлумачні словники української мови визначають ознаки ризику таким чином.

Імовірний (ймовірний) – це 1. Те саме, що можливий [10].

Можливий – це 1. Який можна здійснити, виконати. 2. Допустимий, дозволений. 3. Який може відбутися [11].

Випадковий – це 1. Який стався несподівано, непередбачено. 2. Не обумовлений якими-небудь закономірностями, такий, що виник без певних причин. 3. Який буває або трапляється іноді, непостійно, несистематично, час від часу. 4. Який складається з різних, мало пов'язаних між собою частин, речей, зібраних без певного принципу. 5. філос. Який ґрунтується на випадковості (в 4 знач.) [12].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васильєв А.М. Правовые категории. Методологические аспекты разработки системы категорий теории права. «Юридическая литература». – Москва, 1976. – 264 с.
2. Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>.
3. Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>.
4. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80>.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001.
6. Словник української мови. Український тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/obstavyina>.

Уявлення про випадковість з розвитком наукових знань змінювалось, хоча до кінця XIX століття домінувала думка про визначеність усіх процесів у природі і про те, що в ній завжди діють прості причинні зв'язки [13].

Статистика у своїх дослідженнях спирається на так званий «закон великого числа». Суть цього закону зводиться до того, що закономірність відомого явища з'ясовується лише при масовому спостереженні цього явища. Чим менше число спостережень, тим більше постійні причини явища закриваються випадковими причинами. Щодо страхування закон великого числа вимагає, щоб страхування охоплювало найбільше число випадків. М.А. Вігдорчик наводить приклад: статистика встановила смертність населення на рівні 2 відсотків. Але якщо, виходячи із цієї цифри, застраховано буде на випадок смерті сто осіб, то окрема сотня може дати набагато більше смертних випадків. Тільки при страхуванні декількох тисяч або десятків тисяч осіб облік ризику може спиратися на статистичні висновки [8, с. 16].

При визначенні страхових ризиків необхідно зазначати його ключові ознаки – ймовірність та випадковість настання обставин.

Крім згаданих ознак страхового ризику є й інші, наприклад, законодавче визначення видів страхового ризику (в житті людини відбувається багато різних подій, випадкових і закономірних, позитивних і негативних, але право на страхові виплати особа отримує тільки при настанні тих подій, на випадок настання яких здійснювалося соціальне страхування, різновиди якого закріплені у законодавстві). На практиці виникають проблеми щодо визначення події, яка містить ознаки страхового випадку на предмет того, чи відбулася подія, на випадок настання якої здійснювалося страхування чи ні. Тому максимально якісна конкретизація на рівні законодавства критеріїв віднесення події до страхової покращить правове регулювання відносин учасників соціально-страхових правовідносин, особливо на етапі врегулювання страхового випадку.

Враховуючи вищевказане, з метою встановлення відповідності правової категорії «страховий ризик» категорії права «страховий ризик» пропонуємо внести зміни до чинного законодавства надавши ознак страхового ризику (ймовірності та випадковості настання) обставинам (юридичним фактам).

У Основах законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині першої статті одинадцятій після слова «обставини» доповнити словосполученням «що мають ознаки ймовірності і випадковості настання».

У Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» в абзаці тринадцятому частини першої статті першої після слова «обставини» доповнити словосполученням «що мають ознаки ймовірності і випадковості настання».

У Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» в абзаці тринадцятому частини першої статті першої після слова «обставини» доповнити словосполученням «що мають ознаки ймовірності і випадковості настання».

7. Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР Про страхування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
8. Вигдорчик Н.А. Теория и практика социального страхования [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://accountology.ucoz.ru/load/drugoe/vigdorchik_n_a_teoriya_i_praktika_socialnogo_strakhovaniya_vyp_1_pg_m_1923/24-1-0-5280.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukr.vipreshebnik.ru/upr-rizik/441-teoriya-jmovirnosti-osnova-pri-otsinyuvanni-rivnya-riziku.html>.
10. Словник української мови. Український тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/imovirnyj>.
11. Словник української мови. Український тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/mozhlyvyj>.
12. Словник української мови. Український тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/vypadkovyj>.
13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/14934/1/Pro%20rozvytok%20ujavljen%20pro%20vypadkovist.pdf>.

УДК 355.725(094.5)

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО ЛІКУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

LEGAL PROBLEMS OF REALIZATION OF SANATORIUM HEALTH RESORTS TREATMENT OF SERVICEMEN ACCORDING TO THE LEGISLATION OF UKRAINE

Шишлюк М.О.,

*аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»*

У статті досліджено правові проблеми здійснення санаторно-курортного лікування військовослужбовців за законодавством України. Визначено, що критерієм для визначення доцільності надання путівок для санаторно-курортного оздоровлення повинна виступати наявність відповідних медичних показань. Запропоновано розмежування категорій путівок на санаторно-курортне лікування за обсягом компенсації вартості. Внесено пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання санаторно-курортного забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей.

Ключові слова: санаторно-курортне лікування, профілактика розладів здоров'я, оздоровлення, військовослужбовці, путівки на санаторно-курортне лікування, члени сімей військовослужбовців.

В статье исследованы правовые проблемы осуществления санаторно-курортного лечения военнослужащих по законодательству Украины. Определено, что критерием для определения целесообразности предоставления путевок для санаторно-курортного оздоровления должно выступать наличие соответствующих медицинских показаний. Предложено разграничение категорий путевок на санаторно-курортное лечение по объему компенсации стоимости. Внесены предложения по совершенствованию правового регулирования санаторно-курортного обеспечения военнослужащих и членов их семей.

Ключевые слова: санаторно-курортное лечение, профилактика расстройств здоровья, оздоровление, военнослужащие, путевки на санаторно-курортное лечение, члены семей военнослужащих.

In the article the legal problems of realization of sanatorium health resorts treatment of servicemen according to the legislation of Ukraine are researched. Determined that the availability of appropriate medical indications should be the criteria for determining the appropriateness of the provision of vouchers for sanatoria and health resorts treatment. A separation of categories of vouchers for sanatoria and health resorts treatment in terms of compensation cost are proposed. Proposals for improving the legal regulation sanatorium for servicemen and their family members are brought in.

Key words: sanatoria and health resorts treatment, prevention of health problems, health improvement, servicemen, vouchers for sanatoria and health resorts treatment, family members of servicemen.

Постановка проблеми. Санаторно-курортне лікування є важливою та невід'ємною складовою медичного забезпечення та обслуговування військовослужбовців та членів їх сімей. Санаторно-курортне лікування відіграє провідну роль у побудові та збереженні здоров'я військовослужбовців та членів їх сімей.

Система санаторно-курортних закладів в Україні покликана вирішувати низку важливих медико-соціальних завдань, серед яких забезпечення населення доступним та ефективним санаторно-курортним лікуванням. Слід враховувати, що занепад системи санаторно-курортного лікування в Україні є однією з причин погіршення стану здоров'я населення.

Крім того, роль і значення санаторно-курортної системи в соціально-економічному розвитку України полягає у величезних її можливостях у справі підтримання, зміцнення та відновлення здоров'я нації.

Санаторно-курортне лікування, безперечно, займає важливе місце в системі лікувально-профілактичних заходів при різних видах порушення здоров'я. Санаторно-курортна система оздоровлення сприяє здійсненню ефек-

тивної терапії, профілактики і відновлення пацієнтів з різними захворюваннями.

Наявні соціально-економічні та правові проблеми у сфері санаторно-курортного лікування зумовлюють необхідність розробки та впровадження заходів з боку держави, спрямованих на збереження та подальший розвиток системи санаторно-курортних закладів та установ, а також здійснення ефективного лікування військовослужбовців.

Стан опрацювання. В науці права соціального забезпечення України проблемам соціального забезпечення військовослужбовців присвячені праці таких вчених, як І.Б. Автушенко, М.Д. Бойко, Н.Б. Болотіна, В.Я. Буряк, С.М. Синчук, І.М. Сирота, І.О. Чистякова, І.С. Ярошенко та ін. Проте питанням надання санаторно-курортного лікування як виду соціального забезпечення військовослужбовців, на жаль, у науці права соціального забезпечення України не приділено належної уваги, а існуюча система санаторно-курортного лікування військовослужбовців має істотні недоліки.

Метою статті є аналіз правових проблем здійснення санаторно-курортного лікування військовослужбовців за